

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Загрозливі тенденції поглиблення соціально-економічної ситуації надзвичайно актуалізували питання щодо розроблення та втілення в життя стратегії розвитку економічної безпеки України. Це завдання є одним із найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги з боку владних структур, політичних партій, науковців та громадськості. Стратегія економічної безпеки повинна включати характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства; напрями діяльності підприємства відносно реалізації стратегії.

Ключові слова: стратегія економічної безпеки; стратегічне планування; тактичне планування; система заходів; ідеологія розвитку; національні інтереси; негативні впливи; внутрішні та зовнішні загрози та ризики; комплексна система; національні пріоритети.

Постановка проблеми

Оцінюючі кризові процеси та їх наслідки для вітчизняних суб'єктів господарювання варто відзначити, що питання розвитку економічної безпеки підприємств набуло актуального характеру. Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність є невід'ємною частиною розвитку економічної безпеки України, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єктами господарювання свідчитиме, що підприємства будуть менш вразливі від дії зовнішніх та внутрішніх факторів та загроз, а отже їхня діяльність буде відносно стабільною. Це, в свою чергу, дасть змогу формувати стратегічні плани розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання розвитку економічної безпеки України розглянуто в роботах вчених, таких як: Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б., Прохорова В.В., Прохорова Ю.В., Кучеренко О.О., Реверчук Н.Й., Шкарлет С.М., Штангрет А.М. Значний внесок у формуванні розвитку економічної безпеки був зроблений вченими фахівцями: Абрамова В., Богданович В., Барановський О.І., Бланк А.І., Погосова М.Ю., Довбня С.Б., Гічова Н.Ю., Ілляшенко С.М., Долінський Л.Б., Сащук Д.П., Бурцев В.В., Василик О.Д., Дмитрієва М.Ю.,

Єрошенко М.М., Жаліло А.Я., Капустін Н.П., Новікова О.Ф., Олейніков Є.А., Воронкова А.Е., Задорожний Г.В., Козаченко Г.В.

Виклад основного матеріалу

Головна мета управління економічною безпекою — забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та оптимального використання ресурсів, забезпечення певного рівня матеріального забезпечення персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійно стимулювати нарощування наявного потенціалу, що є основою стабільного розвитку.

Стратегічне планування є ефективним засобом динаміки розвитку можливостей та прогнозування проблем, що можуть виникнути у майбутньому. Воно є основою для прийняття рішень щодо попередження і зниження ризиків. Формування стратегії економічної безпеки передбачає визначення мети і завдань системи розвитку економічної безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і методів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз.

Тактичне планування економічної безпеки має на меті розробку та здійснення конкретних заходів, цілеспрямована реалізацію яких дозволить досягти стратегічної мети. Тактика економічної безпеки — це система заходів, яка потребує своєчасного коригування залежно від оцінки рівня впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема зміни пріоритетності національних економічних інтересів тощо. Складність та мінливість економічної та соціальної ситуації вимагає застосування

різноманітних тактичних заходів щодо розвитку економічної безпеки.

Важливу роль для прийняття своєчасних і ефективних управлінських рішень в процесі формування й реалізації економічної політики суб'єкта господарювання є організація системи накопичення інформації щодо основних показників його роботи. Ключове місце цієї системи є дані бухгалтерського обліку, які повинні бути організовані таким чином, щоб розвинути стратегічне і тактичне планування діяльності суб'єкта господарювання та унеможливити вихід інформації, що й слугує основою економічної безпеки підприємства.

Підвищення рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання досягається шляхом здійснення єдиної державної політики, узгодженої системи заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Важливо, щоб стратегія розвитку економічної безпеки базувалась на багатоваріантності прогнозів соціально-економічного розвитку України і коригувалась залежно від розвитку подій за тим чи іншим варіантом. Переваги багатоваріантної стратегії полягають у тому, що з'являється можливість вибору різноманітних заходів, а не термінового застосування екстрених і недостатньо розроблених рішень, як це нерідко трапляється на практиці.

– Стратегія безпеки України, затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року, визначає, що стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів та загроз, зумовлених: нестійкістю економічного зростання та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників;

– збереження структурних деформацій у економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів, зокрема енергетичних;

– неефективністю захисту прав власності, відсутністю умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в економіці, несприятливим макроекономічним та політико-правовим кліматом для залучення іноземних інвестицій;

– недосконалістю податкової системи, низькою ефективністю податкового адміністрування та контролю за використанням бюджетних асигнувань;

– низьким рівнем конкурентності та монополізацією окремих галузей промисловості, постачання товарів та надання послуг;

– недосконалістю механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортової продукції, неефективністю боротьби з контрабандою;

– надмірною залежністю від імпорту енергетичних ресурсів;

– деградацією науково-технічного потенціалу, нерозвиненістю інноваційної системи, низькою інноваційною активністю суб'єктів господарювання;

– некерованим відтоком за межі держави інтелектуальних та трудових ресурсів, у тому числі у формі трудової міграції;

– високим рівнем тонізації економіки, зумовленим, зокрема, поширенням тіньової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання.

Система стратегічного планування розвитку і зміцнення економічної безпеки підприємництва характеризується такими недоліками :

– програми підтримки підприємництва стосуються лише сектора малого бізнесу, а отже, не передбачають заходів сприяння розвитку усіх секторів підприємництва, в тому числі у територіально-секторальному аспекті, у реальному секторі економіки, у галузях із значною доданою вартістю;

– пріоритетні завдання не підпорядковуються основній меті підтримки підприємництва, що пояснюється відсутністю строгої ієрархії в системі цілей;

– відсутня належна спадковість програм, які не є навіть елементом середньострокового прогнозування, низькою є якість роботи з визначення стратегічних завдань, спостерігається нечіткість їх формулювання, що перешкоджає поставити їм у відповідність систему адекватних кількісних показників-вимірників рівня їх досягнення;

– усталений перелік кількісних індикаторів для оцінки результативності програмних заходів є неповноцінним, оскільки практично за кожним з напрямів підтримки не забезпечені належними статистичними даними для розрахунку цільових індикаторів, відображає лише кількісні показники;

– обсяги фінансування програм підтримки підприємництва в Україні науково та ресурсно не обґрунтовані, змінюються хаотично як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

Це об'єктивно доводить необхідність удосконалення стратегічного програмування не лише розвитку, але й безпосередньо забезпечення економічної безпеки підприємництва України.

Основою стратегії розвитку економічної й у цілому національної безпеки повинна бути

ідеологія розвитку — система наукових поглядів, що включає не тільки економіку, але й філософію, соціологію, інформатику, право, політологію і геополітику, що враховує стратегічні пріоритети, національні інтереси, внаслідок чого загрози безпеці зводяться до мінімуму.

Стратегія економічної безпеки України повинна включати:

- основні засади формування та підтримки функціонування системи розвитку економічної безпеки України;

- характеристику внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці та моніторинг факторів, що підривають стійкість соціально-економічної системи держави;

- критерії та індикатори економічної безпеки;

- характеристику національних економічних інтересів;

- заходи та механізми державної політики щодо розвитку економічної безпеки на національному, регіональному і глобальному рівнях.

Основними загрозами зовнішнього середовища є: економічна криза, інфляція, безробіття, низький рівень платоспроможного попиту населення, корупція, кримінал, конкуренти й корпоративні інтереси державних чиновників тощо; загрозами внутрішнього середовища є фізично й морально зношений основний капітал, застарілі технології, низький рівень професійної підготовки персоналу, менеджменту та якості товарів й послуг.

Причини виникнення зовнішніх негативних впливів:

- політичні

- законодавчо-правові

- здійснення власних політичних та інших цілей партіями (суспільними рухами), що перебувають при владі

- зміна положень чинного законодавства з питань власності, господарського й трудового права, оподаткування тощо.

Основними причинами виникнення внутрішніх негативних впливів можуть бути:

- низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби

- недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької або іншої діяльності

- небажання чи нездатність підприємства активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його діяльності

- зіткнення інтересів суспільних груп населення з економічними, національними, релігійними та іншими мотивів

- військові конфлікти

- економічна й політична блокада, ембарго

- фінансові та політичні кризи світового характеру.

Розвиток економічної безпеки суб'єктів господарювання потребує знання ризиків, що супроводжують підприємницьку діяльність у всіх її організаційно-правових формах. Піддаватися ризику означає ймовірність отримання збитків, недоодержання запланованого розміру доходу. Ризик зумовлює виникнення у суб'єкта господарювання постійного відчуття небезпеки, загрози руйнування й втрати. Ризики свідчать про наявність невизначеності, невпевненості в правильності прийнятого управлінського рішення.

Аналіз та прогнозування ризиків вимагає знань найважливіших їх характеристик: ступеня (величини) ризику; прийнятності ризику; рівня ризику; імовірності ризику; правомірності ризику.

Для забезпечення економічної безпеки доцільно використовувати стратегії управління ризиками, які включають:

- запобігання економічній небезпеці означає відмову від тих форм економічної діяльності, які несуть у собі значний рівень ризику;

- передача ризику

- скорочення й нейтралізація економічної небезпеки.

В умовах загострення кризових явищ в економіці країни актуальним є завдання створення комплексної системи економічної безпеки підприємства. Ця система складається із сукупності елементів, що характеризують використання конкретних засобів та взаємопов'язаних дій, спрямованих на захист функціонування всіх об'єктів і суб'єктів господарської діяльності від реальних та потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз й ризиків.

Для створення комплексної системи економічної безпеки підприємства необхідне:

- планування дій, що сприяють формуванню та удосконаленню системи економічної безпеки підприємства відповідно вимогам діючої концепції, політики й стратегії економічної та національної безпеки країни

- розроблення і прийняття законодавства країни про рейдерство

- удосконалення положення про функціонування на підприємствах, у компаніях цілісної системи служб для розвитку економічної системи

- мінімізація дії негативних наслідків економічних, соціальних, технологічних, фінансових ризиків, які супроводжують діяльність підприємства

- підвищення ефективності системи управління підприємством.

Одним із напрямків економічної стратегії полягає у створенні системи гнучкого регулювання ринкової економіки. Для цього суб'єкти ринку повинні мати у своєму розпорядженні досить повну інформацію про розвиток економіки в цілому; задачі структурної політики; пріоритети державної підтримки; так звані провали ринку; прогнозовані макроекономічні показники і т.д. У систему гнучкого державного регулювання доцільно включити :

– макроекономічне регулювання, що встановлює загальні правила й параметри господарювання для всіх типів організацій

– індикативне планування, на основі якого здійснюється орієнтація інвестиційних процесів на обрані пріоритети структурної політики

– більш тверде планування діяльності державних підприємств, держзамовлень (насамперед оборонних), а також розробка й здійснення методів керування державним майном.

Сутність і стратегія економічної безпеки не вичерпуються проблемами відновлення економічного зростання на основі нової структурної політики, задоволення споживчого й інвестиційного попиту, розвитку ринку цінних паперів, створення гнучкої системи державного регулювання ринкового типу. Стратегія не стане дійовим інструментом, якщо не будуть конкретизовані задачі безпеки в окремих сферах економіки: у галузях матеріального виробництва; у науково-технічній, соціальній і зовнішньоекономічній сферах.

Стратегія розвитку повинна бути орієнтована насамперед на підтримку достатнього рівня виробничого, науково-технічного потенціалу, недопущення зниження рівня життя населення до граничних значень, що здатне викликати соціальну напруженість, запобігання конфліктів між окремими шарами і групами населення, окремими націями й народностями. Ця стратегія повинна здійснюватися насамперед через систему безпеки, що утворюють органи законодавчої, виконавчої і судової влади, суспільні й інші організації й об'єднання.

Стратегія економічної безпеки розвивається й реалізується в рамках економічної політики, що проводиться, основними пріоритетами якої є досягнення стійкості економічного становища особистості, соціально-економічної стабільності суспільства, держави, дотримання конституційних прав і свобод громадян, законності і законслухняності усіх, включаючи органи державної влади. З цією метою повинна бути створена налагоджена і надійна система впливу на економіку, що дає змогу здійснювати з найменшими втратами регулювання найважливіших економічних перетворень.

На макроекономічному рівні основними задачами є: підвищення сукупного попиту; збільшення норми заощаджень і формування сприятливого інвестиційного клімату для трансформації нагромаджень в інвестиції; забезпечення переливу фінансових і виробничих ресурсів від нежиттєздатних підприємств і секторів до ефективних виробників і в сектори зростання; стимулювання експорту і його диверсифікованості; регулювання імпорту з метою захисту вітчизняних виробників у рамках загальноприйнятих процедур. На мікроекономічному рівні в ході здійснення структурної політики на перший план виходять задачі підтримки й стимулювання розвитку економічно ефективних підприємств, ліквідації чи реорганізації неефективних економічних структур, упровадження ринкових норм поведінки економічних суб'єктів.

Література

1. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки» від 12.02.2007 р. (№105–2007).
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т.Г. Васильців. — Львів : Арал, 2008. — 384 с.
3. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М. Гець, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк ; за ред. В.М. Гейця. — Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.
4. Бажанова О. Економічна безпека України: сучасні етапи / О. Бажанова. — 2008. — №1. — С. 52.
5. Крючкова І.В. Макроекономічна ситуація в Україні / І.В. Крючкова, Т.П. Шинкаренко, Л.І. Кузнецова, І.В. Богдан // Економіка та становлення нової системи господарювання. — 2004. — 39 с.
6. Літош Г.М.- Економічна безпека країни: зміст та структурні елементи / Г.М. Літош // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — №4. — С. 183.
7. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи : наук.-практ. посіб. — Київ : Вид. дім «Скіф», КНТ, 2008. — 372 с.
8. Економіка підприємства : навч. посіб. / за заг. ред. Л.С. Шевченко. — Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. — 208 с.

References

1. Decree of the President of Ukraine "About Strategiyu natsionalnoї BEZPEKA" od 12.02.2007 p. No105-(2007).
2. Vasiltsiv, T.G. (2008). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva Ukraine: strategiya that mehanizmi zmitsnennya: monograph. Lviv: Aral, 384.
3. Geets, V.M., Klebanov, T.S., Chernyak, O.I.; Geysa, V.M. (2006) Modelyuvannya ekonomichnoї BEZPEKA: Power, region, pidpriemstvo. Kharkiv: VD "INZHEK", 240.
4. Bazhanov, O. (2008). Ekonomichna bezpeka Ukraine: suchasni Etap - №1. - 52.

5. Kryuchkov, I.V., Shinkarenko, L.I., Kuznetsova, I.V., (2004). Makroekonomichna situatsiya in Ukraïni. *Ekonomika she Formation novoï Sistemi gospodaryuvannya*. 39.
6. Litosh, G.M. (2008). Ekonomichna bezpeka Kraina: zmist that strukturni Elements. *Formuvannya rinkovih vidnosin in Ukraïni*. - №4. - S. 183.
7. Bezpeka biznesu: organizatsiyno-pravovi Basics: nauk.-Pract. posib. (2008). Singapore: View. Dim "Skif" CST, 372.
8. Ekonomika pidpriemstva: navch. posib (2014). Per zag. Ed. LS Shevchenko. - Kharkiv: Nat. jurid. Univ IM. Yaroslav the Wise, 208 p.

Рецензент: д-р екон. наук, проф. Т.В. Момот, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків.

Автор: ВУСИК Оксана Вікторівна
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, кафедра фінансово-економічної безпеки, обліку та аудиту
E-mail: Kseniya_v@online.ua

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В УКРАИНЕ

О.В. Вусик

Угрожающие тенденции углубления социально-экономической ситуации чрезвычайно актуализировали вопрос о разработке и воплощению в жизнь стратегии развития экономической безопасности Украины. Эта задача является одной из важнейших национальных приоритетов и требует повышенного внимания со стороны властных структур, политических партий, ученых и общественности. Стратегия экономической безопасности должна включать характеристику внешних и внутренних угроз экономической безопасности предприятия; определение и мониторинг факторов, которые укрепляют или отрицательно влияют на устойчивость его социально-экономического состояния на краткосрочную и среднесрочную перспективы; определения критериев и параметров показателей, характеризующих интересы предприятия и соответствуют требованиям экономической безопасности; разработку экономической политики, включая механизм учета, которые влияют на состояние экономической безопасности факторов; направления деятельности предприятия относительно реализации стратегии.

Ключевые слова: стратегия экономической безопасности; стратегическое планирование; тактическое планирование; система мероприятий; идеология развития; национальные интересы; негативные воздействия; внутренние и внешние угрозы и риски; комплексная система; национальные приоритеты.

DEVELOPMENT STRATEGY OF ECONOMIC SECURITY A BUSINESS ENTITY IN UKRAINE

O.V. Vusik

Threatening trends of deepening social and economic situation is extremely actualized the issue of the development and realization of the development strategy for the economic security of Ukraine. This problem is one of the most important national priorities and requires more attention by the authorities, political parties, academics and the general public. Economic security strategy should include a description of the external and internal threats to the economic security of the enterprise; identification and monitoring of the factors that enhance or negatively affect the stability of the socio-economic condition of the short and srednesrochnuyu prospects; criteria and parameters of indicators characterizing the interests of the enterprise and meet the requirements of economic security; the development of economic policies, including the accounting mechanism that affect the state of economic security factors; activities of the company with respect to implementation of the strategy.

Keywords: economic security strategy; strategic planning; tactical planning; system events; development ideology; national interests; adverse effects; internal and external threats and risks; integrated system; national priorities.